

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INKLYUZIV O'QUVCHILARDA UCHRAYDIGAN PSIXOLOGIK MUAMMOLAR

Sabohat Bekchanova Matrasulovna

Toshkent viloyati Chirchiq shahar 1- maktab

Boshlang'ch ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ta'lim olayotgan inklyuziv o'quvchilarning psixologik muammolari, ularning shakllanish sabablari hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilar jamoaga moslashish, o'ziga ishonchsizlik, tengdoshlar bilan munosabat o'rnatishda qiynalish kabi holatlarni boshdan kechirishadi. Maqolada psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati, o'qituvchining individual yondashuvi va ota-onalar hamkorligining o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik muammo, ijtimoiy moslashuv, o'qituvchi yordami, o'quvchi ruhiyati

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimi barcha bolalar uchun teng imkoniyatlarni yaratish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya berishni nazarda tutadi. Boshlang'ich sinf davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich bo'lib, aynan shu davrda inklyuziv o'quvchilar turli psixologik muammolarga duch kelishadi. Bular orasida o'z-o'zini past baholash, ijtimoiy qo'rquv, tengdoshlar tomonidan kamsitilish yoki e'tiborsizlikka uchrash, o'qituvchining noto'g'ri yondashuvi natijasida o'zini ajratilgan his qilish kabi holatlar mavjud. Shu bois, boshlang'ich ta'limda inklyuziv o'quvchilarning psixologik holatini o'rganish va ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning psixologik holati ularning ta'limdagi muvaffaqiyati va ijtimoiy moslashuv darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inklyuziv o'quvchilar — bu jismoniy, aqliy, hissiy yoki rivojlanishida muayyan cheklavlarga ega bo'lgan, biroq umumta'lim maktablarida sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda o'qiydigan bolalardir. Bunday o'quvchilarda uchraydigan psixologik muammolarni bir necha guruhlarga ajratish mumkin.

Inklyuziv o'quvchilar uchun yangi muhitga, sinf jamoasiga, o'qituvchi talablariga moslashish ko'pincha qiyin kechadi. Ular o'zlarini boshqalar kabi teng deb his qilmasliklari, jamoadan ajralib qolish yoki kamsitilishdan qo'rqish hissi bilan yashashlari mumkin. Natijada, bola o'z fikrini ochiq ayta olmasligi, darsda passiv ishtirok etishi, ba'zan esa tajovuzkor yoki befarq xulq-atvor namoyon qilishi mumkin. Ko'plab inklyuziv o'quvchilar o'z imkoniyatlarini past baholaydilar. Bu holat o'qituvchi va tengdoshlarining munosabati bilan chambarchas bog'liq. Agar bola ko'p

hollarda muvaffaqiyatsizlikka uchrasa yoki sinfdoshlar tomonidan kulgi ostiga olinadigan bo'lsa, u o'ziga bo'lgan ishonchni yo'qotadi. Bu esa o'quv motivatsiyasining pasayishiga va o'zini izolyatsiya qilishga olib keladi.

Inklyuziv o'quvchilarning ayrimlari ijtimoiy muloqotda sustlik, tortinchoqlik yoki agressivlik kabi holatlarni ko'rsatadilar. Bu esa ularning jamoa bilan sog'lom munosabat o'rnatishiga to'sqinlik qiladi. O'qituvchining ijtimoiy o'yinlar, guruh ishlari, hamkorlikdagi topshiriqlar orqali ijobiy muhit yaratishi muhim hisoblanadi. Doimiy tarzda o'z tengdoshlari bilan solishtirish, o'zini "boshqacha" deb his qilish natijasida inklyuziv o'quvchilarda stress, xavotir, tushkunlik holatlari yuzaga keladi. Bunday vaziyatlarda psixologik yordam ko'rsatish, bolaning ijobiy fazilatlarini namoyon etish imkoniyatini yaratish zarur.

Inklyuziv o'quvchilarning ruhiy holatini barqarorlashtirishda o'qituvchining shaxsiy yondashuvi, sabr-toqati va empatiyasi katta ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularni rag'batlantirish, muvaffaqiyatlarini e'tirof etish orqali bolada ijobiy "men" obrazi shakllantiriladi. Shu bilan birga, maktab psixologi, ota-onalar va sinfdoshlar o'rtasida doimiy hamkorlik bo'lishi kerak.

Inklyuziv o'quvchining psixologik barqarorligi faqat maktab bilan cheklanmaydi. Oiladagi mehr, qo'llab-quvvatlash va to'g'ri munosabat bolaning ijtimoiy faolligini oshiradi. Aksincha, e'tiborsizlik yoki haddan tashqari himoya qilish bolaning mustaqil qaror qabul qilishiga to'sqinlik qiladi. Inklyuziv o'quvchilarda uchraydigan psixologik muammolarni erta aniqlash va ularga mos psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish, ularning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlashning eng muhim shartidir.

Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning psixologik muammolarini bartaraf etishda tizimli va kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv o'qituvchi, psixolog, ota-ona hamda sinfdoshlarning o'zaro hamkorligi asosida amalga oshirilganda samarali natijaga erishish mumkin.

Har bir inklyuziv o'quvchi o'zining psixologik, intellektual va jismoniy imkoniyatlariga ega. Shu sababli o'qituvchi har bir bola uchun individual ta'lim dasturi ishlab chiqishi zarur. Bunda o'quvchining kuchli tomonlariga e'tibor qaratish, ularni rivojlantirish orqali o'ziga ishonchni oshirish mumkin. Shuningdek, dars jarayonida vizual materiallardan, interaktiv metodlardan, o'yinli mashg'ulotlardan foydalanish inklyuziv o'quvchilarda darsga qiziqishni kuchaytiradi.

Inklyuziv o'quvchilar uchun maktab psixologining muntazam kuzatuv va maslahatlari zarur. Psixolog bolaning ruhiy holatini o'rganib, unga mos relaksatsion mashg'ulotlar, hissiy ifoda o'yinlari, kommunikativ treninglar o'tkazishi lozim. Bu orqali o'quvchilarda o'zini anglash, hissiyotlarni boshqarish, jamoada o'z o'rnini topish ko'nikmalari shakllanadi.

Sinf jamoasida sog'lom ijtimoiy muhit yaratish inklyuziv o'quvchilar psixologik barqarorligi uchun muhimdir. O'qituvchi o'quvchilarni bir-biriga hurmat, yordam va do'stlik ruhida tarbiyalashi kerak. Guruhli topshiriqlar, rolli o'yinlar, hamkorlikda o'qish metodlari orqali bolalar orasida o'zaro yordam va bag'rikenglik mustahkamlanadi.

Inklyuziv o'quvchilarda o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyani uyg'otish uchun o'qituvchi kichik yutuqlarni ham e'tirof etishi, ularni og'zaki yoki yozma tarzda rag'batlantirishi lozim. Har bir muvaffaqiyat bolada "men buni qila olaman" degan ishonchni mustahkamlaydi. Bu esa psixologik muvozanatni saqlash va ijtimoiy faollikni oshirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv o'quvchilarning ruhiy holatini barqarorlashtirishda ota-onalarning roli beqiyosdir. Maktab va oila o'rtasidagi doimiy aloqadorlik bolaning ta'limdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Ota-onalar bolaga nisbatan haddan tashqari achinish yoki bosim o'tkazish o'rniga, unga mustaqillik va ijobiy mas'uliyatni his etish imkoniyatini berishlari kerak. Shuningdek, oilada quvonchli muhit, mehr va e'tiborning mavjudligi bolaning ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maktabdagi va undan tashqaridagi ijtimoiy muhit — bu bola uchun o'zini anglash, muloqot qilish va shaxs sifatida rivojlanish maydonidir. Agar ijtimoiy muhit qo'llab-quvvatlovchi va ijobiy bo'lsa, inklyuziv o'quvchi o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida his qiladi. Aksincha, kamsitish, masxara yoki e'tiborsizlik mavjud bo'lsa, u o'zini yakkalanib qolgan deb o'ylaydi. Shu sababli, ijtimoiy muhitni ijobiy ruhda shakllantirish pedagogik jamoaning eng muhim vazifalaridan biridir.

Inklyuziv ta'limda faqat o'qituvchi emas, balki butun maktab jamoasi — direktor, psixolog, defektolog, sinf rahbari, hatto texnik xodimlargacha — bolaning ruhiy holatini qo'llab-quvvatlashda ishtirok etishi lozim. Maktabdagi umumiy ijobiy muhit bolaning o'zini xavfsiz, qadrlangan va e'tiborga loyiq his etishiga yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv o'quvchilarning psixologik muammolarini hal etish uzluksiz hamkorlik, individual yondashuv va ijobiy ijtimoiy muhit yaratish orqali amalga oshiriladi. Har bir bolaning o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarishiga sharoit yaratish — zamonaviy inklyuziv ta'limning asosiy maqsadidir.

Xulosa: Boshlang'ich sinflarda inklyuziv o'quvchilarda uchraydigan psixologik muammolar ularning ta'limdagi muvaffaqiyati, ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bunday muammolarni erta aniqlash, ularni bartaraf etish uchun tizimli yondashuvni yo'lga qo'yish hamda o'quvchi shaxsiga hurmat bilan munosabatda bo'lish muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv o'quvchilarning o'z-o'zini baholashi, ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklari va o'qishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantirishda o'qituvchining roli beqiyosdir. Har bir bola o'z imkoniyatlari doirasida yutuqlarga erishishi mumkinligi unga to'g'ri psixologik yondashuv va rag'batlantirish orqali ta'minlanadi. Shu bilan birga, ota-onalar,

sinfdozlar va maktab jamoasi o'rtasidagi hamkorlik bola ruhiy holatini barqarorlashtiradi va ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim tizimida eng muhim omil — bu mehr, bag'rikenglik va tushunishdir. Har bir bola alohida e'tiborga loyiq shaxs sifatida qabul qilinganda, u o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi deb his qiladi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchilari, psixologlar va ota-onalar birgalikda bolalarning ruhiy barqarorligi hamda ijobiy rivojlanishini ta'minlashlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - T.: O'zbekiston, 05.01.2023 y. <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O 'RQ-673-sonli "Ta'lim to'g'risidagi" Qonuni. <https://lex.uz/docs/-5013007>
3. BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasi (UNCPRD) 2006-yil 13-dekabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son Qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-son Qarori.